

такую модель учебного процесса, которая позволяла бы раскрывать и развивать творческий потенциал учащихся / студентов, который пригодится им и за пределами учебного класса [2, 29].

Литература

1. Ажель Ю. П. Особенности внедрения Интернет-технологий в организацию самостоятельной работы студентов при обучении иностранным языкам в неязыковом вузе // Молодой ученый. — 2011. — №6. — Т.2. — С. 116-119.
2. Андреева А.А., Введение в Интернет-образование. — М.: Логос, 2003. — 76 с.
3. Галина Крайчинская «Самостоятельная работа студентов при изучении профессионального английского языка» [текст] (18 мая 2013).
4. Матвеева, Н.В. Применение компьютерных технологий при обучении иностранному языку / Н.В. Матвеева // Информатика и образование. — 2006. — №6. — С.35-38.
5. Протасеня, Е.П. Компьютерное обучение: за и против / Е.П. Протасеня / Иностранные языки в школе. — 1999. — №2. — С.14-16.

УДК: 130.123.3.

Чаплыгин О. К., Сук О. Є.

ТВОРЧОЗНАВСТВО ТА НАУКОВО-ТЕХНІКО-ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПРОГРЕС (НТП)

Розглянуто досягнення і протиріччя в розробці творчознавства, а також розбіжності між теорією і практикою реалізації креативних методологій в соціальних і індивідуальних аспектах.

Визначена ситуація, пов'язана з особливостями сучасного науково-техніко-технологічного прогресу. Піддаються критичному аналізу утопічні сподівання, пов'язані з масовим розповсюдженням конвергентних технологій (НБИКС) та їх здатності сприяти трансгуманістичній еволюції.

Рассмотрены достижения и противоречия в разработке творчествоведения, а также расхождения между теорией и практикой реализации креативных методологий в социальных и индивидуальных аспектах.

Выделена ситуация, связанная с особенностями современного научно-техничко-технологического прогресса. Подвергаются критическому анализу утопические упования, связанные с массовым распространением конвергентных технологий (НБИКС) и их способности содействовать трансгуманистической эволюции.

The article studies the advances in the creative studies as well as the discrepancy between theory and practice in the implementation of the creative methodologies in social and individual aspects.

The study highlights the technology in its broad meaning in relation to the peculiarities of modern scientific, technical and technological progress. The article critically analyses the utopian hopes related to the massive spread of convergent technologies and its capacity in transhumanist evolution.

Ключові слова: творчість, творчий потенціал людини, технології, конвергентні технології, трансгуманістична еволюція.

Ключевые слова: творчество, творческий потенциал человека, технологии, конвергентные технологии, трансгуманистическая эволюция.

Index form: creativity, creative potential, technology, convergent technology, transhumanist evolution.

Основи інноваційного розвитку, види інновацій (від технологічних до соціальних) в достатній мірі досліджені у літературі. Однак, в більшості досліджень акцент при розгляді даної проблеми робиться на економічних та управлінських аспектах, які, звичайно,

важливі, але існує й антропологічна сторона проблеми, оскільки будь-яка інновація є результатом інтелектуальної, творчої діяльності людини.

Сам інноваційний процес базується на ряді підстав, серед яких особливе місце займає людина і ті можливості, якими вона володіє в даних умовах, на даному етапі розвитку. Прагнення до самовираження, зокрема, шляхом створення нового або вдосконалення раніше створеного унікального результату є невід'ємною властивістю людської свідомості.

Це ще раз свідчить про важливість проблеми творчості, яка привертає все більшу увагу дослідників в теоретичному та практичному планах [15, с. 14].

Інтерес до творчості, до феномену творчої особистості має досить давню традицію в філософії. Перші спроби знайти характеристики цього явища, визначити поняття творчості, виявити її джерела, визначити місце в системі суспільних відносин відносяться до кінця XIX сторіччя. Далі, в XX столітті, ця проблема досліджувалась досить активно і були досягнуті певні успіхи у вивченні конкретних видів творчості. Проте слабкість методологічних основ, емпіричний характер більшості досліджень, обмеження проблеми її психологічним аспектом навіть при наявності дуже цікавого фактичного матеріалу не давало можливості реалізувати установку на створення теорії творчості. «Наступ» на проблему, причому вельми широким фронтом, було розпочато в кінці 60-х – початку 70-х років XX сторіччя, коли склалося декілька центрів вивчення творчості як комплексної проблеми. Крім Москви і Ленінграда, в цьому відношенні виділялися Київ, Сімферополь, Харків. У розробку теорії творчості в її філософському аспекті внесли внесок українські філософи старшого покоління – І. В. Бичко, В. П. Іванов А. С. Канарський, Л. Т. Левчук, М.Ф. Надольний, М. В. Попович, Л. В. Сохань, В. І. Шинкарук, А. І. Яценко.

Досить вдалою виявилася спроба синтезу ідей московської та київської шкіл філософії творчості в концепції, розробленій Б. В. Новіковим, який об'єднав навколо себе ряд філософів і соціологів не тільки України, але і інших держав колишнього СРСР. Автор розглядає творчість як найбільш розвинену форму розвитку, як процес постійного здійснення діалектичного протиріччя [10].

У 80-х роках минулого століття питання про те, чи всім бути творцями, значною мірою мало риторичний характер. У всякому разі більшість учасників дискусії в «Літературній газеті» (а їх виявилася

близько 600) слідом за І. С. Коном, Ф. Т. Михайловим, Г. С. Альтшуллером, Ф. Кривіним та іншими відповіли ствердно на це питання. Децю пізніше Г. С. Альтшуллер заявив, що в найближчі 25-30 років відбудеться творча революція, яка за своїм значенням «не поступиться революції науково-технічній. Головною метою навчання стане розвиток творчого мислення протягом усього життя людини. Вражаюче низький коефіцієнт реалізації творчих можливостей, властивий попереднім століттям, буде викликати в ХХІ столітті таке ж диво, яке викликає у нас низький коефіцієнт корисної дії старовинних парових екіпажів [1].

Але, на жаль, з тих пір минуло більше 35 років, а творча революція здається ще далі від нас, ніж уявлялося тоді. У всякому разі, для більшості громадян держав, що виникли на уламках Радянського Союзу.

Сьогодні проблема творчості явно не в пошані в пострадянській філософії. Її намагаються витіснити разом з іншими «ізмами» минулого. Проте саме життя наполегливо повертає нас до необхідності знову і знову замислюватися про те, чи вистачить у людства ресурсів, щоб гідно відповісти на виклики історії, і в якості одного з таких змушені розглядати творчий потенціал, соціальну активність, яку тепер сором'язливо називають соціальним капіталом.

У світлі еволюції світової цивілізації не можна не погодитися з тим, що неконтрольована наукова і науково-технічна творчість сьогодні є одним із джерел загрози існуванню людства. За останню чверть століття у зазначеній сфері відбулися радикальні зміни. Придбали чіткість контури нової техногенної цивілізації і разом з тим змінилися пріоритети та змістовні характеристики того процесу, який раніше мав назву науково-технічного прогресу (НТП), а сьогодні, на наших очах перетворився на науково-техніко-технологічний процес (НТТП). Все більш сумнівним виглядає у зазначеній аббревіатурі і термін «прогрес»: надто неоднозначними і суперечливими виявляються зміни, що відбуваються [9].

Тривалий час в НТП лідерство зберігали наука, а потім техніка, які досягли на цьому шляху вражаючих результатів і склали в кінцевому рахунку фундамент техногенної цивілізації. Технологія являла собою складову частину інженерії, її породження. Але поступово вона розширювала поле свого впливу на операціональні, діяльнісні, соціокультурні складові інженерної сфери та поширювалася далеко за межамивирішення безпосередньо поставлених завдань і ставала найважливішою складовою нової техніко-технологічної

реальності. Технологія, таким чином, пов'язувала воедино науку, інженерію, проектування і виробництво, з одного боку, і соціально-культурні процеси, з іншого [8, с. 17].

Технологія, особливо у розвинених в економічному відношенні країнах, вже сьогодні виглядає тією суперсистемою (техносферою), яка визначає формування і розвиток всіх технічних систем, виробів, а також технічного знання [7; 18]. Тепер характер інженерних завдань визначається не наявністю людських потреб, які необхідно задовольняти шляхом науково-технічної творчості, а можливостями техносфери та технології, які через соціальні механізми самі формують певні потреби, а через їх задоволення – і «техногенні» якості людини. Тобто технологія не тільки підпорядковує собі техніку і інженерію, але й саму людину і суспільство. В результаті типовою для технологізованого суспільства стає техногенна людина з розірваною, спрощеною свідомістю. Виявляється, що розум – це сила, яка може слугувати людині, а може бути джерелом деструктивного впливу на неї, на суспільство, на культуру, на духовність.

Так, сьогодні важко обійти увагою вплив нових інформаційних технологій на людину, на структури її ідентичності, форми комунікації, типи особистості, що формуються в результаті спілкування з новою технікою. Справа в тому, що сучасну техніку (особливо інформаційну) вже недостатньо розглядати лише як інструменти, що є продовженням природних «органів праці». Сьогодні ці інструменти спрямовані не тільки зовні, на об'єкти людської діяльності, але всередину самого суб'єкта, змінюючи структуру його діяльності або породжуючи нові її форми [3]. А найголовнішим є те, що нова техніка, розширюючи можливості людини, разом з тим підпорядковує собі останнього, викликаючи цілий спектр взаємин – від повної залежності і неприязні до техніки до її обоження. Якщо раніше нові технології, механічні пристрої виступали продовженням людського тіла і органів, електричні розширювали можливості нервової системи, то сучасна електронна (в тому числі інформаційна) техніка виступає продовженням вищих психічних функцій, створюючи нові форми мислення, пам'яті, уваги [8]. Новітні засоби комунікації (мобільні телефони, комп'ютерні системи, цифрове телебачення) орієнтовані на максимальний взаємозв'язок з користувачем і споживачем, стаючи невід'ємною частиною останнього, і без них користувач вже не уявляє свого подальшого існування. «Гранично розширивши світ людини, знищивши просторово-часові межі, зробивши можливим... доступ до будь-якої необхідної інформації, новітні технології фактично зробили

людину своїм придатком, і вона добровільно віддалася їм у спокусі отримати нову інформацію, задоволення, і в кінцевому рахунку владу. Фактор володіння і вміння користуватися технологічними медіумами стає умовою зростання соціального статусу людини [5].

Таким чином, все більше стає необхідним привнесення в процеси пізнання і перетворення світу ціннісної складової, врахування соціальних, етичних, культурних елементів.

Сьогодні багато уваги приділяється так званим конвергентним технологіям, як результату розвитку нанонауки, що вивчає можливості маніпуляції матеріалами на атомарному і молекулярному рівні (в нанодіапазоні) [4; 18].

В руслі зазначених наукових і техніко-технологічних нововведень і такі напрямки, як біотехнологія, генетична модифікація рослин і тварин, втручання в геном людини, проблеми розробки штучного інтелекту, збільшення тривалості життя людини аж до досягнення нею фізичного безсмертя шляхом використання досягнень нанонауки і заміни органів штучними.

Мабуть, однією з найбільш гострих і полемічних є проблема еволюції людської природи, втрата тієї біологічної основи, яка визначала природну сутність виду *homo sapiens*. Хоча конвергентні технології націлені на задоволення біологічних і фізіологічних потреб людини, а також на досягнення екзистенціальної безпеки, все ж існує небезпека радикальної зміни в життєдіяльності людини і суспільства, в цінностях та пріоритетах, які сьогодні виглядають деструктивними. Мова йде про можливу втрату людиною свободи вибору, аж до абсолютної залежності від маніпулятивних технологій. Втрата свободи може обернутися не тільки небаченим ще тоталітаризмом, але і деформацією того, що прийнято називати «особистістю».

Спірним є питання про те, який тип людини прийде на зміну *homo sapiens*: надлюдина, постлюдина, біоробот або техногенна людина. Більшість дослідників схиляються до останнього терміна, розуміючи під ним залежність людської істоти від технічних засобів і результатів їх функціонування, проявів взаємодії з ними в якості атрибутів буття [13, с. 67]. Техногенність в даному випадку продукує нові модуси буття культури, соціальності людини, що укорінюють техногенність як світоглядний принцип, механізм цивілізаційного розвитку. Разом з тим техногенна людина «не приходить на зміну людині розумній, але є сходинкою її розвитку – технологізованою людиною розумною [13, с 68].

Проте відомі вже сьогодні суперечності наслідків наукового і науково-технологічного прогресу змушують шукати протиотруту та обмеження. Скажімо, Д. Нейсбіт бачить їх в «глибокій гуманності», під якою він розуміє здатність як прийняти технологію, що зберігає нашу людяність, так і відкинути технологію, яка грубо в неї втручається, а також уміння поставити питання про те, яке місце має займати технологія в житті кожної людини і суспільства в цілому [9, с. 41]. Учасники руху «Росія-2045» сподіваються в цьому плані на трансгуманізм і намагаються підвести під це поняття теоретичну базу. Так, один з авторів збірника руху «Росія -2045» В. В. Дьомін розглядає «гуманізм» і «трансгуманізм» як однотипні, що несуть певне світоглядне навантаження. Таким чином, гуманізм в загальному вигляді може бути представлений як «світогляд антропоцентризму», де людина є істотою, здатною самостверджуватися, або індивідуальність [4, с. 195; 197]. Трансгуманізм розглядається як розвиток гуманізму, що ставить перед людиною і людством надзавдання – «подолання біологічної зумовленості людської істоти, одним з аспектів якого повинно стати досягнення так званого кібернетичного безсмертя», тобто подолання біологічної обумовленості і перехід до «керованої еволюції», заміну біологічної еволюції еволюцією кібернетикою [4, с. 198].

Критики трансгуманізму (одним з найбільш послідовних серед них є В. О. Кутирьов), характеризують останній як заперечення гуманізму: «трансгуманізм благословляє поневолення людини процесами подальшого технологічного розвитку, його перетворенням в матеріал процесу» [6, с. 10].

Слід зазначити, що голос «радикального консерватора» В. О. Кутирьова не самотній. Так, академік С. С. Хоружий в одному з інтерв'ю відзначав наявність тенденції, що веде в напрямку кардинальної трансформації людини в якусь іншу істоту, інший вид, який умовно іменується постлюдиною. При цьому планується досягти цього на суто технологічній основі завдяки комп'ютерним (кіборг) і біологічним (мутант) варіантам постлюдини. «Очевидно, - каже С. С. Хоружий, - що людина відмовляється від себе, помірковано і методично здійснює втрату своєї видової ідентичності» [17, 87]. Сакраментальне питання: для чого потрібні ці нововведення, виносить у заголовок статті І. В. Владленова і резонно зауважує, що перш, ніж тотально впроваджувати конвергентні технології в усі сфери життєдіяльності людини, необхідно отримати відповіді на питання про наслідки – біологічних, психологічних, соціальних та ідеологічних –

такого роду кроків [3]. У свою чергу С. Храпов задається питанням, які межі технологізації людини в культурному, психо-екзистенціальному та біологічному аспектах [13]. У всякому разі залишається більше питань, ніж обґрунтованих і однозначних відповідей на них. Зустрічаються навіть підозри, що в даному випадку розігрується театральна вистава, що ґрунтується на художній умовності. Можливо, той, хто говорить про технологічний прорив і досягнення безсмертя шляхом створення штучного людського тіла, має на увазі завдання більш прозаїчні і конкретні. Наприклад, для конкретних розробок в області протезування або лікування захворювань... « У цьому немає нічого незвичайного для історії науки. Зовсім недавно такого роду надії пов'язувалися з проектом «Геном людини». Кошти були зібрані, проект завершено, але обіцяного щастя позбавлення від усіх і всіляких напастей не сталося» [13, с. 183].

Щось подібне сталося і з міжнародним проектом з будівництва колайдера, який відразу ж при запуску надовго вийшов з ладу, не здійснивши обіцяних досягнень.

Однак, відсутність відповідей на питання не є аргументом до того, щоб такі питання не ставити і не шукати шляхи виходу з кризової ситуації: все, що можна передбачити і розрахувати, необхідно передбачати і розраховувати можливості відмовляючись від проектів, ефект від яких не можна визначити, а шкода є можливою.

Ключовою проблемою прогресу людського співтовариства в ХХІ столітті є проблема звільнення творчої діяльності від форм, нав'язаних в спотворених секторах (фіктивний капітал, бюрократизм, масова культура) і звільнення ресурсів для прогресу креатосфери, тобто світу культури, спільної творчої діяльності [18, с. 30]. Однак, перетворення креатосфери на соціальну основу прогресу неодмінно спричинить якісні зміни в самому матеріальному виробництві, зробивши його «слугою» світу співтворчості, перетворення простору і часу формування творчого потенціалу особистості та створення культурних цінностей в основні сфери життєдіяльності всіх членів суспільств, розгортання соціальної творчості як загальнодоступною (загальної) суспільної форми розвитку креатосфери.

Суспільство здатне зробити людину і її творчий потенціал основним джерелом власного подальшого руху. Справа лише в подоланні (або помякшенні) протиріччя між вимогами, що пред'являються до суб'єкта (креативність і моральність) і сформованою системою соціальних відносин. І подолання цього протиріччя цілком можливо на шляху розвитку креатосфери, в якій створюються

культурні цінності і йде процес формування і розвитку людини як вільної і всебічно розвиненої. Звичайно, для цього необхідне нове розуміння техніки, яке пододало б натуралістичний підхід і виходило б на визначення її як прояв складних інтелектуальних і соціокультурних процесів, як особливого середовища для людини, що буде спиратися на нову, гуманітарно-орієнтовану техніку та техніко-технологічний розвиток, більш безпечно для людини, суспільства і природи.

Література

1. Альтов Г. Революция в сфере творчества // Литературная газета. – 4 января. – 1984.
2. Альтшуллер Г. Душа обязана трудиться // Литературная газета. – 4 июня 1980.
3. Владленова И., В. Конвергентные технологии и человек: изменения мира. Знать бы для чего... // Вопросы философии. – 2001. – № 11. – С. 64-79.
4. Глобальное будущее 2045. Конвергентные технологии (НБИКС) и трансгуманистическая эволюция. – М.: «Изд-во МБА», 2013. – 272 с.
5. Емелин В.А., Тхостов А.Ш. Технологические соблазны информационного общества: предел внешних расширений человека // Вопросы философии. – 2010. – №5. – С. 84-90.
6. Кутырев В.А. Как и куда сдвигается гуманитарная парадигма? // Философия и культура. – 2010. – С. 10.
7. Маклюэн М. Понимание медиа. – М., 2003.
8. Мовчан С.П., Чаплигин О.К. Основы философии техники та технології / Навч. посібник. – Х.: Вид-во Форт, 2013. – 316 с.
9. Нейсбит Д. Высокая технология, глубокая гуманность. Технологии и наши поиски смысла. – М.: Транзиткнига, 2005. – 381 с.
10. Новиков Б.Н. Творчество и философия. – К.: Изд-во при Киевском ун-те, 1989. – 168 с.
11. Розин В. М. Философия техники. // Личность. Культура. Общество. Междисциплинарный научно-практический журнал социальных и гуманитарных наук. 2004, Т. VI. Вып. 3 (23). — М.: 2004. // Электронная публикация: <http://gtmarket.ru/laboratory/doc/6309>
12. Тищенко П.Д. Россия 2045: Котлован для аватара (Размышления в связи с книгой «Глобальное будущее 2045 // Вопросы философии. – 2014. – № 8. – С. 181-187.
13. Храпов С.А. Техногенный человек: проблемы социокультурной онтологизации // Вопросы философии. – 2014. – № 9. – С. 66-75.
14. Шетулова Е. Д. Творческий потенциал человека как ресурс инновационного развития // Вестник НГТУ им. Р.Е. Алексеева. Серия «Управление в социальных системах. Коммуникативные технологии». 2014. №1.
URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/tvorcheskiy-potentsial-cheloveka-kak-resurs-innovatsionnogo-razvitiya>
15. Чаплигин О.К. Творчий потенціал людини як предмет соціально-філософської рефлексії. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософських наук. – Харків, 2001. – 432 с.
16. Чаплыгин А.К. Человек и творчество: работы разных лет/ А.К. Чаплыгин. – Харьков: ХНАДУ, 2011. – 604 с.
17. Хоружий С.С. Размывание себя // Частный корреспондент. – 2009. – 21 октября
18. Bainbridge W. S. Managing Nanj-Bio-Info-Cogno Innovations; Converging Technologies in Society. – Springer, 2006. – 390 p.